

Abstract

Osama bin Laden – Demon and hero

Stories told about al-Qaeda's first leader, Osama bin Laden, are closely connected with the conflicting media image of him maintained even after his death. In the few weeks after he was killed by American soldiers, President Barack Obama's portrayal of bin Laden as his trophy of war prevailed in the Western media, while in contrast a number of audio-visual obituaries posted on YouTube by al-Qaeda's supporters paid tribute to him. With these differing media portrayals showing Osama bin Laden as both demon and hero, this article attempts to shed light on the question of who he actually was.

Key words: **Osama bin Laden | Rhetoric | Multimodality | Demon | Hero Al-Qaeda**

Sammendrag

Historiene som kan fortelles om al-Qaidas første leder, Osama bin Laden, er nær knyttet til de ulike mediens fremstillinger, og selv etter hans død lever bin Ladens motstridende medie-image videre. I dagene etter at han ble drept av amerikanske elitesoldater, dominerte den amerikanske presidentens fremstilling av sitt krigsbytte i vestlige medier. På YouTube figurerer bin Laden i ulike audiovisuelle nekrologer der han hylles av al-Qaidas tilhengere. I disse forskjellige mediene fremtrer demonen og helten. Gjennom disse fremstillingene belyser artikkelen spørsmålet om hvem bin Laden var, og sier noe om de ulike fremstillingenes funksjoner.

Nøkkelord: **Osama bin Laden | demon | helt | retorikk | al-Qaida multimodalitet**

Osama bin Laden – demonen og helten

ANNE BIRGITTA NILSEN

*Dr.art., førsteamanuensis, Høgskolen i Oslo og Akershus
anne-birgitta.nilsen@hioa.no*

Osama bin Laden (1957–2011) var verdens mest ettersøkte terrorist og krigen mot terror sin mest eksplisitte fiende. Han ledet terrororganisasjonen al-Qaida, en organisasjon som sto bak en rekke oppsiktsvekkende og redselsfulle terroraksjoner. Men Osama bin Laden var også en frigjøringskjemper, en leder og en helt. Han ga avkall på et liv i luksus for å kjempe mot sovjeterne i Afghanistan. Han talte den amerikanske presidenten og andre politiske overhoder midt imot.

Disse to uensartede fremstillingene av bin Laden har utgjort en viktig del av krigen mot terror, for dette er en krig som ikke bare føres med avanserte våpen og selvmordsbombere. I vår tids mediealder er dette også en ord- og billedkrig der de motstridende bildene av bin Laden har ulike formål. Med sine ulike verbale og visuelle fremstillinger av bin Laden forsøker motstanderne å vinne gjennom med sitt verdensbilde og sin politikk. Hver for seg anstrenger de seg hardt for at deres ord og bilder skal bli de rådende. Krigen handler derfor ikke utelukkende om å drepe eller å bli drept. Den handler om å vinne folks følelser og overbevisning, om å få oppslutning om sin side av saken. Bin Laden har vært sentral i denne krigen, for hver på sin side har man kjempet for sin beskrivelse av al-Qaidas leder.

I denne artikkelen skal jeg kaste lys over hvem Osama bin Laden var, gjennom de svært forskjellige fremstillingene av ham. Disse ulike fremstillingene gjenspeiler ikke bare ulike oppfatninger av bin Laden, de hadde også sine funksjoner. På den ene siden tjente demoniseringen av bin Laden til å legitimere invasjonen av Afghanistan og Irak i krigen mot terror. På den andre siden tjente hyllesten av bin Laden til å styrke antiamerikanske og antivestlige holdninger. Representasjonene forteller oss således noe om symbolbruk og propaganda på begge sider i krigen mot terror. Fremstillingene av al-Qaidas leder sier i tillegg noe om hvor mye makt en kan oppnå i internasjonal politikk gjennom hvordan presentasjonene av

karismatiske og veltalende ledere som Osama bin Laden foregår. Bildene av og tekstene til bin Laden reproduseres inn i nye kontekster som en hyllest og som inspirasjon etter hans død, om enn innenfor det som synes å være svært begrensede internasjonale miljøer, slik det fremkommer mot slutten av artikkelen der noen eksempler fra YouTube presenteres.

Michael Scheuer (2011) diskuterer også ulike narrativer knyttet til bin Laden opp gjennom årene, men ut fra et samfunnsfaglig perspektiv. For øvrig finnes det lite forskning om denne tematikken. Analysene i denne artikkelen utfyller Scheuers beskrivelser med et lingvistisk perspektiv, samt med nyere datamateriale. I den første delen av artikkelen gis det eksempler på noe av demoniseringen av bin Laden i ulike vestlige medier, gjennom bruk av både tekst og bilder. I artikkelens andre del gis det eksempler på hvordan bilder og tekster av bin Laden lever videre i hyllester blant noen av hans tilhengere på YouTube. I heltedyrkingen og demoniseringen skal vi se at det utnyttes ulike modaliteter (Kress 2010) som skrift, bilder, ikoner, kollasjer, musikk og fotografier.

Demon eller helt

Det finnes få kilder som kan fortelle oss noe om hvem bin Laden «egentlig» var, ut over de mange talene, kunngjøringene og brevene hans. Journalisten Peter L. Bergen (2006) har intervjuet en rekke personer som har truffet bin Laden opp gjennom årene, men Bergens kilder tegner verken et utfyllende eller entydig bilde av ham. Det er heller ikke mange ganger bin Laden har latt seg intervju, og under de få intervjuene som har vært gjort med ham, har han nærmest utelukkende snakket om politiske anliggender i muslimske land og sin antiimperialistiske politikk. Det foreligger derfor ganske mye kunnskap om hans politiske syn, basert på intervjuene og tekstene hans. Om bin Ladens lederrolle hevder Brynjar Lia (2011) at funnene etter bin Ladens død har etterlatt forskerne noen lærdommer om forskjellen mellom hva man vet, og tror man vet om al-Qaida: Ikke befant bin Laden seg i en pashtunsk landsby på grensen mellom Pakistan og Afghanistan da han ble funnet og drept, slik mange forskere hadde trodd. Antakelsen om at han kun var en isolert gallionsfigur uten evne til å styre nettverkets terroraksjoner, viste seg heller ikke å holde mål. Blant beslagene i huset hans var det dokumenter og annet materiale som tyder på at han hadde en langt mer fremtredende rolle i organisasjonen.

Bruce B. Lawrence (2011: 120), redaktøren av bin Ladens taler på engelsk (Bin Laden & Lawrence 2005) og norsk (Bin Laden & Lawrence 2007), fremhever at dess mer det ble skrevet om bin Laden, dess mindre forsto vi av ham. Historiene som kan fortelles om bin Laden er nær knyttet til de ulike mediernes fremstillinger, og selv etter hans død lever bin

Ladens motstridende medie-image videre. I dagene etter at han ble drept av amerikanske elitesoldater, dominerte den amerikanske presidentens fremstilling av sitt krigsbytte i vestlige medier. På nettstedet YouTube figurerer bin Laden i ulike videoer der han hylles av al-Qaidas tilhengere og svertes av sine motstandere. I disse ulike mediene fremtrer, som vi skal se, bin Laden hovedsakelig som henholdsvis demon og helt.

Demonen

Osama bin Laden var krigen mot terror sin mest eksplisitte fiende, samtidig som den manglende kunnskapen om denne fienden var påfallende (Scheuer 2011). I vestlige medier kom ikke meningene til bin Laden frem, og han fremsto verken som veltalende, karismatisk eller særlig intelligent. Bin Ladens politiske talestil var preget av et religiøst språk og en spesiell politisk ideologi. Talene er vanskelige å oversette. Utfordringen for oversetteren ligger i å gjengi denne spesielle politisk-religiøse talesjangeren, og samtidig unngå å fremstille bin Laden som overdrevent mystisk og eksotisk. I norske medier er det for eksempel mange eksotismer og feil i oversettelsene av sitater fra tekstene til bin Laden. Eksotismene kommer til uttrykk i grammatiske og kulturelle trekk fra kildeteksten med minimal tilpasning til målpråket. I oversettelsene av bin Laden synes det også vanskelig ikke å la oversettelsen farges av eget politisk syn. I noen tilfeller viser en sammenligning med den arabiske originalteksten at oversettelsene forteller oss mer om oversetterens oppfatning av bin Ladens tekster enn om hva de faktisk er ment å uttrykke. Et eksempel er oversettelser med innslag av gammeltestamentlig vokabular (Nilsen 2007).

Bruce Lincoln (2003) påpeker at bin Laden i vestlige medier fremsto som et tilbakestående orientalsk monster. Et eksempel på demoniseringen av bin Laden kommer tydelig til uttrykk i en ortodoks kirke i den rumenske byen Timișoara, der han fremtrer på et ikon (Bruland 2011). Ikonet er todelt og utnytter ulike semiotiske ressurser som komposisjon, symboler, farger og kontraster i sin meningsskapning. I den øvre delen hylles Jesus og hans disipler gjennom sin plassering øverst i ikonet og ved sin representasjon i tydelige figurer med klare farger og sterke fargekontraster.

De sterke fargene og kontrastene sammen med figurenes milde og vennlige ansiktsuttrykk gir en fornemmelse av glede og fred. Advarselen mot demoner kommer til uttrykk i den nedre delen av ikonet. Der finner vi bin Laden på toppen av et passasjerfly i retning to tårn. Han har blikket og djevelgaffelen rettet mot de to tårnene som skal representere Verdens Handelssenter i New York. Advarselen uttrykkes gjennom en påminnelse om bombingene av handelsbygningen i New York 11. september 2001. I denne nedre delen av ikonet er det små figurer med mørke og uklare far-

ger og kontraster omgitt av oransje flammer. Det gir et dystert og litt skremmende inntrykk. Bin Laden, flyet, tvillingtårnene, flammene og en djevelfigur symboliserer helvetet i nedre del, mens øvre del symboliserer himmelen der Jesus og disiplene befinner seg. Sammen viser de to delene av ikonet kontrasten mellom himmel og helvete. Ikonet besvarer spørsmålet om hvem man skal følge og hvem man skal frykte og ta avstand fra.

2. mai 2011 ble bin Laden drept i et overraskelsesangrep i huset sitt i byen, Abbottabad, nord i Pakistan. I den forbindelse gjorde hans fiender og drapsmenn det de kunne for å gjøre hans bortgang mest mulig uverdiggjøring. En slik uverdiggjøring av fienden utgjør en viktig del av krigen mot terror. Folk verden over må overbevises om at den drepte ikke er et liv verdig. Han må umenneskeligjøres. Den amerikanske presidenten sa selv at om det var én ting som ikke holdt ham våken om nettene, så var det muligheten for å drepe bin Laden, og at enhver som stiller spørsmål ved om denne utøveren av masse mord på amerikansk jord fikk som fortjent, bør få sitt hode undersøkt (CBSNEWS 2011). Retoriker Kjell Terje Ringdal berømmer president Obamas tale til folket i forbindelse med drapet på bin Laden i et intervju med *Aftenposten*. Ringdal beskriver talen som en vakker, poetisk og kraftfull hymne til hevnen (Barstad 2011). Han nevner også i samme intervju at han synes det er interessant at Obama la vekt på at amerikanerne hadde sikret seg liket. Denne ydmykelsen kan, ifølge Ringdal, forstås som en referanse til indianernes krigstrophé – det å ta en moralsk skalp. Bin Laden fikk ingen grav. Liket hans ble senket i havet. De amerikanske styrkene forsvarte begravelsen til havs med at de fulgte prosedyrene for en islamsk begravelse, dvs. at den avdødes kropp ble vasket, dekket med et hvitt klede og gravlagt innen 24 timer. Begravelsen av en muslim til havs var imidlertid svært omstridt og ble kritisert av flere, både imamer og andre. Disse understreket at det ikke finnes noen tradisjon for å begrave folk til havs, at det tvert imot er i strid med islam. Det ble videre påpekt at denne handlingen vil kunne føre til hevntanker (al-Jazeera 2011).

I forbindelse med aksjonen mot bin Laden ble det også opplyst at han ble drept i en skuddveksling, og at han skulle ha brukt en av sine koner som skjold. Noen dager senere viste seg at det ikke hadde foregått noen skuddveksling. Han hadde heller ikke gjemt seg bak sin kone da han ble skutt på (Inkster 2011). Men historien om den feige terroristen lever videre, blant annet i en fargeleggingsbok for barn utgitt i USA i forbindelse med tiårsdagen for 11. september. Boken har tittelen «We shall never forget 9/11 (ReallybigcoloringBooks 2011).» I en av strektegningene i denne boka er bin Laden tegnet idet han med fryktfullt ansikt gjemmer seg bak sin kone mens de skytes på av soldater.

På eiendommen der Osama bin Laden gjemte seg den siste tiden, er det funnet store mengder digitalt materiale, blant annet flere pc-er, harddisker og minidisker. I beslaget var det videoer med bin Laden som ennå

ikke hadde vært vist offentlig. Deler av disse videoene er blitt fremvist for journalister, men uten lyd. Årsaken er at de ikke vil vise frem propaganda-materialet til al-Qaida, sier amerikanske talsmenn. I en av videoene møter vi bin Laden som en eldre mann i et svært sparsomt innredet rom. Et stillbilde fra denne videoen ble vist i mange medier etter hans død.¹ De eneste synlige møblene på stillbildet er et skjevt bord med en gammel tv og en lav benk med en datamaskin på. På gulvet foran tv-apparatet sitter bin Laden med et teppe over skuldrene og en svart strikkelue på hodet. Han ser på en reportasje med seg selv på fjellet i Afghanistan. Her ser vi bildet av en stusslig eldre mann i et fattigslig, mørkt og uoppvarmet rom, som ser tilbake på sine glansdager. Publiseringen av stillbildet kan se ut som et forsøk på å redusere bin Laden fra en helteskikkelse til en forfengelige tåpe, en utdatert leder som ser tilbake på sine glansdager. Det bedrøvelige bildet er derimot ikke så trist sett med andre øyne. Mørket i rommet vekker ikke de negative assosiasjonene i land der man forsøker å stenge solen ute og ikke er opptatt av dagslys inne. Her fremtrer også et annet bilde, bildet av asketen som ikke sløser og bruker unødig strøm. Denne fremstillingen er velkjent blant mange muslimer – en mann som brukte sin formue på å kjempe for muslimens sak, og som selv levde ytterst sparsomt. Som født inn i en av Saudi-Arabias mektigste familier, ga han avkall på et liv i sus og dus. Stillbildet bekrefter bin Ladens nøkterne livsstil.

Opp gjennom årene har vi også vært vitner til demoniseringer av andre individer med tilknytning eller påstått tilknytning til bin Laden og al-Qaida. Et eksempel var Saddam Husseins påståtte forbindelser til bin Laden, forbindelser som dannet noe av bakgrunnen for invasjonen av Irak, men som senere ble avkreftet. Med demoniseringen av Saddam og bildene av ham som ble frigitt og gikk igjen i mange medier etter at han ble arrestert, fremsto invasjonen som mer begripelig. På et av de mest viste og mest ydmykende fotografiene fremsto Saddam med et kjeltringaktig utseende. Håret og skjegget var svært uflidd. Med munnen vid åpen fikk han sine tenner undersøkt.

Det mest eksplisitte eksempelet på demoniseringen av en av bin Ladens medarbeidere var den av al-Qaidas leder i Irak, Abu Musab al-Zarqawi. Etter at han ble drept i et amerikansk bombeangrep i 2006, ble en pressekonferanse arrangert. Pressekonferansen bar preg av nøye arrangerte kulisser. Ingenting syntes å være overlatt til tilfeldighetene. Nå skulle verden få se at krigen mot terror førte frem – en krig som hadde gitt få positive resultater. På den tiden forsøkte man på femte året å bekjempe Taliban og al-Qaida i Afghanistan. Bin Laden selv var fremdeles på frifot.

1. Deler av denne videoen ligger på arabisk Wikipedia: http://ar.wikipedia.org/wiki/%D8%A3%D8%B3%D8%A7%D9%85%D8%A9_%D8%A8%D9%86_%D9%84%D8%A7%D8%AF%D9%86

Året før var det utført selvmordsaksjoner på Londons undergrunn. Året før der igjen var tog sprengt på vei til Spanias hovedstad, Madrid. I Irak herjet borgerkrigsliknende tilstander. Tusenvis av irakere og afghanere var drept. Mange amerikanske liv var gått tapt – langt flere enn dem som gikk med under bombean grepet 11. september, som disse krigene var et resultat av. Med al-Zarqawi ute av verden hadde man en mulighet for å vise til fremskritt, og denne muligheten så det ut til ble forsøkt utnyttet til det fulle. Under pressekonferansen ble et fotografi av al-Zarqawi sin døde kropp fremvist i en gullramme. Liket av al-Zarqawi i gullrammen gir assosiasjoner til et krigstrofé.

På fotografiet av Zarqawi som ble vist frem på pressekonferansen er det bare hodet og skuldrene som vises, men mannen er tydelig naken. Fotografiet fremstiller en ynkelig og avkledd taper, og det er forstørret mange ganger. På pressekonferansen er det plassert på gulvet, og på en talerstol rett ved bildet står en amerikansk pressetalsmann som presenterer krigsoperasjonen. Bildet fra pressekonferansen som verserte i vestlige medier er tatt nedenifra og oppover. På den måten forhøyer man pressetalsmannen. I bildet blir han en person man ser opp til. Logikken i oppsettet er enkel. Ned er dårlig. Opp er bra. Derfor er også pressetalsmannen forhøyet på en talerstol, mens bildet av den døde terroristlederen står på gulvet under pressekonferansen. Bak talerstolen står det amerikanske og det irakiske flagget plassert side om side for å symbolisere samhold mellom de to landene. De to flaggene plassert ved siden av hverandre forteller oss at sammen har USA og Irak utført denne krigsbragden og gjort verden til et tryggere sted. Til høyre for flagget er en skjerm med symbolet for de utenlandske styrkene i Irak som indikerer deres bidrag i aksjonen. Pressekonferansens oppsett uttrykker håp og fremgang i krigen mot terror. Den er derfor tydelig satt opp for å formidle noe mer enn ren informasjon om at en av al-Qaidas ledere er tatt av dage. I sin tale for anledningen forsikrer president Bush verden om at «denne mannen vil aldri drepe igjen» (Whitehouse 2006). Ytringen gjengis i mediene, for eksempel i en overskrift i *Dagbladet*, sammen med andre sitater fra presidenten og det ovenfor beskrevne fotografiet (Dagbladet 2006). På den måten forteller *Dagbladet* sine lesere at det er positivt at al-Zarqawi er drept.

Demoniseringen av bin Laden og hans medarbeidere har selvfølgelig ikke bare foregått i Vesten. Også i bin Ladens hjemland, Saudi-Arabia, har det versert rykter om ham. Et av disse ryktene går ut på at Osama bin Ladens far, den mektige forretningsmannen Muhammad bin Laden, aldri var gift med hans mor. Ryktet sier at hun var en slags slavekone for en kort periode uten sosial status. Det er imidlertid ingenting som tyder på at Osama bin Ladens mor, Allia, var et utskudd i familien. I biografien skrevet av hans første kone, Najwa, og fjerde sønn, Omar, i samarbeid med den amerikanske forfatterinnen Jean Sasson (N. Bin Laden, Bin Laden &

Sasson 2009), forteller Najwa at det var Allia selv som ønsket skilsmissten. Najwa kjente Allia godt, for hun var ikke bare Najwas svigermor, hun var også hennes tante.

Andre rykter sa at bin Laden som ungdom levde et utsvevende natteliv i Libanons hovedstad, Beirut (som referert hos Robinson 2001). Også disse ryktene er senere tilbakevist. Et annet utbredt rykte gikk ut på at han skulle lide av en nyresykdom, og at han var avhengig av dialyse for å overleve. Flere ganger har mediene rapportert om hans død. Men disse ryktene var heller ikke helt unyttige for al-Qaida, for de ble alltid avvist etter en stund. På den måten bidro de til å mystifisere sin øverste leder. Dette mystiske imaget passet trolig både bin Laden og al-Qaidas medieselskap godt, ettersom det også var et image de forsøkte å fremme (Nilsen 2011).

Den mytiske helten

Fornavnet Osama gir i dag for mange, som følge av de ulike fremstillingene av bin Laden, assosiasjoner både til en helt og en terroristleder. Ved slutten av nittitallet var Osama et populært guttenavn i grenseområdene mellom Pakistan og Afghanistan (BBC News 1999). Det hører også med til historien at populariteten i land som for eksempel Storbritannia, falt drastisk etter terrorangrepet mot handelssenteret i New York i 2001 (*The Guardian* 2012). Bin Ladens heltestatus kommer til uttrykk på t-skjorter, postere, fyrstikkesker og krus med fotografier av ham som fremdeles selges på markeder rundt omkring i verden. Sin status som heltesymbol hadde bin Laden opparbeidet seg gjennom sine opptredener i mediene og sin fortid som hellig kriger i Afghanistan på åttitallet. Han hadde en personlig utstråling, og han fremsto som både besnærende og forlokkende med sitt politiske og religiøse engasjement. I et intervju med Peter Bergen i 2005 sier Abdel Bari Atwan, journalisten og forfatteren av en bok om al-Qaida (Atwan 2006):

He's adored by the people around him. For them, he is not a leader. He is everything. He's the father; he's the brother; he is a leader; he is the imam. He is a good example: a man who sacrificed all his wealth to come and live with them, among them, and to fight for their causes. He is different and he [is] not corrupt and so he represents the pioneers of Muslim early Islamic history – The Prophet Muhammad's companions (Bergen 2006: 381).

Lingvisten og arabisten Mbaye Lo søker også å forklare bin Ladens popularitet med utgangspunkt i bin Ladens originale tekster og intervjuer med folk i ulike deler av den arabisktalende verden. I sin studie viser han ulike eksempler på bin Ladens veltalenhet og på hvordan han manipulerer islamsk historie, tekster og poesi for å underbygge sitt verdensbilde. Lo

hevder at «Bin Laden's worldviews may appear to many like medieval outposts, and to some as eclipses of the Muslim narrative discourse, but no one can ignore the powerful picture of tragedy they paint» (Lo 2009: 108). Et eksempel på et slikt kraftfullt og tragisk bilde ser vi under i et sitat fra en tale fra 2003 der bin Laden omtaler invasjonen av Irak:

Nå som muslimenes blod flyter i Palestina, Tsjetsjenia, Filippinene, Kashmir og Sudan, og våre barn dør på grunn av sanksjonene mot Irak, nå som sårene våre fremdeles ikke har grodd etter forrige århundrets korstog mot den islamske verden eller Sykes-Picot-avtalen mellom britene og franskmennene, som delte den islamske verden inn i småbiter, hersker korsfarernes agenter fremdeles over oss. I Sykes-Picot-avtalens ånd dominerer de igjen over oss, denne gang med avtalen mellom Bush og Blair, men under samme fane og med den samme målsetting, nemlig korsets fane og å knuse og plyndre Profetens umma (O. Bin Laden et al. 2007: 278²).

Journalister og andre har lett etter historier som vil kunne så tvil rundt bin Ladens religiøse orientering og oppriktighet. Alle oppslagene har senere blitt avkreftet. Han rørte aldri alkohol eller andre rusmidler. Det er heller ingen pikante damehistorier å oppdrive. Han giftet seg riktignok fem ganger og etterlot seg 24 barn, men det er ikke så helt uvanlig på den arabiske halvøya der han kom fra. Han fremsto som ekte. Dette forholdet mellom liv og levnet bidro trolig også til hans status som helt (for en nærmere diskusjon av denne heltestatusen, se Gardell 2007).

Pew Global Research Attitudes Project har utført spørreundersøkelser om bin Ladens popularitet opp gjennom årene. Ut fra disse kan man lese at bin Ladens popularitet har vært nedadgående de siste årene (Pew Global Research 2011). Spørsmål meningsmålingsinstituttet har stilt sine muslimske respondenter var om de hadde tillit til at bin Laden, som leder, gjorde det som var rett. Svarene som gis, viste at denne tilliten var gått kraftig ned fra 2003–2011 i de landene der undersøkelsene var utført. Dette med unntak av Nigeria. Andelen mennesker som sier de har tillit til bin Laden er likevel høy. I Egypt var den i 2011 på 22 %, og i de palestinske områdene var den på 34 %, mens den i Nigeria var på 48 % i 2010. Selv om det ser ut til å gå nedover, var bin Laden altså langt fra ubetydelig da han ble drept. De siste årene ble han imidlertid antakelig ikke oppfattet som en verken aktuell eller reell leder. Det har trolig ikke bare sammenheng med at hans popularitet var dalende, men også med at det de siste årene rådet uvisshet rundt hans velbefinnende. Det var ikke en gang kjent hvorvidt han var i live, og med jevne mellomrom rapporterte mediene om hans død. Velkjent var, som allerede nevnt, ryktet om at han led av en alvorlig nyresykdom og var avhengig av dialyse for å overleve – en

2. Umma refererer til det internasjonale muslimske samfunnet.

behandling som ville være komplisert for en mann hele verden trodde levde på flukt i de karrige fjellområdene mellom Pakistan og Afghanistan. De siste årene hadde bin Laden trolig en mer symbolsk og mytisk status (Nilsen 2012).

Mytene rundt den karismatiske lederen er mange, og vi skal senere se at disse mytene fremdeles er aktive, blant annet på YouTube. I første rekke råder myten om rikmannssønnen som ga avkall på et liv på første klasse – mangemillionæren som ofret seg for å kjempe for muslimene. I Afghanistan skal han ha levd et nøysomt liv, uten verken innlagt vann eller elektrisitet. Maten var så måteholden at den nærmest skal ha vært uspiselig. Abdel Bari Atwan forteller fra sitt tre dagers besøk hos bin Laden i Tora Bora at under en av middagene ble han så kvalm av den primitive maten at han måtte gå ut og kaste opp (Atwan 2006). Livsførselen til bin Laden var ikke bare enkel slik profeten Muhammed hadde levd. Han fulgte profeten i ett og alt, alle strategiene var inspirerte av Muhammed (Habeck 2010), og han visste å spille på viktige historiske hendelser fra profetens tid i tekstene sine. Historiene som sirkulerer om denne mangemillionæren som valgte å leve som profeten, har trolig bidratt til hans heltestatus.

I løpet av årene i Afghanistan opparbeidet han seg et rykte som en modig og utholdende kriger og en effektiv administrator og leder med et stort internasjonalt nettverk. I dette landet hadde han deltatt aktivt i krigen, samlet inn store summer penger og etablert treningsleirer for de hellige krigerne. Som kjent trakk Sovjet seg ut i 1989. Ikke lenge etter falt hele det sovjetiske riket. Etter at sovjeterne trakk seg ut, vendte bin Laden hjem til Saudi-Arabia som en helt. Sovjeternes tilbaketrekning har han spilt mye på i talene sine. Endelig er det myten om lederen, som var blant de veldig få som våget å stå opp for muslimene og kritisere korrupte og tyranniske ledere i Midtøsten og Nord-Afrika. Lenge før revolusjonsvåren har både Egypts tidligere president, Hosni Mubarak, og Libyas tidligere leder, Muammar al-Gaddafi, sammen med andre politiske og religiøse ledere i regionen, vært satt under sterk kritikk av bin Laden. Kritikken hadde gjenklang blant mange muslimer. Når bin Laden talte på al-Jazeera, benket folk seg til foran sine tv-apparater (Atwan 2006).

Etter hans død forsetter noe av heltedyrkingen og hyllesten av bin Laden på internett. Her finner vi tekstene hans, elegier, nekrologer, lovsanger og klagesanger som hyller ham. De lettest tilgjengelige av disse hyllestene er audiovisuelle filer lagt ut på YouTube. I det følgende skal jeg gi noen eksempler på hvordan bilder og tekster av bin Laden settes inn i nye kontekster, og på den måten lever videre og opprettholder mytene om ham blant noen av hans tilhengere på nettstedet YouTube.

Bin Laden på YouTube

På YouTube kan man abonnere på ulike kanaler, det vil si at abonnenten får en melding hver gang det blir lagt ut en ny video. På dette nettstedet kan enhver også opprette og innrede sin egen kanal. På kanalene kan man legge ut egne videoer og anbefale andres videoer og nettsider. Når man oppretter en slik egen kanal, må man lage seg en identitetsmarkør. Identitetsmarkøren består av et bilde, et brukernavn og eventuelt et slagord. En av de mest iøynefallende hyllestene av bin Laden på YouTube er brukere som benytter bilde av ham som en del av egen identitetsmarkør. Dette bildet kommer opp øverst på kanalsiden sammen med et kallenavn og eventuelt et slagord man har lagt inn. Identitetsmarkøren dukker også opp når man legger igjen en kommentar på andre brukeres kanaler.

På YouTube finnes det altså en del brukere som benytter bilde av bin Laden som en del av sin identitetsmarkør. Identitetsmarkørene indikerer beundring for bin Laden og identifikasjon med ham, sett ut fra en kontekst med andre positive referanser til bin Laden. Flere av dem som har bin Laden som del av sin identitetsmarkør, har også tapetsert hele sin bakgrunnsside i kanalen med kollasjer av ham. Kollasjene er såkalte sammensatte tekster, også kalt multimodale tekster idet de utnytter ulike modaliteter (Kress 2010) som bilder, fotografier, muntlig og skriftlig tekst, musikk og komposisjon for å skape mening og uttrykke sine budskap. I et eksempel på en kanalside som er tapetsert med kollasjer av bin Laden, er flere kopier av samme kollasj benyttet i tapetseringen. På denne kollasjen vises bin Laden på en bakgrunn av et landskap som kan minne om en slette i fjellene i Afghanistan der små deler av landskapet er dekket av snø. Kollasjen kan gi assosiasjoner til bin Ladens krigsbragder i kampen mot den røde armé i et røft landskap, for i kollasjens øvre del ser vi en lettskyet himmel, og til høyre øverst på denne himmelen er et fotografi av hodet til bin Laden med en hvit turban innfelt. Det er dette fotografiet av bin Laden som er den mest fremtredende modaliteten i kollasjen, fordi den stikker seg frem med lysere farger. På den måten viser kollasjen hvem som er hovedpersonen her, hvem det handler om. Til venstre for fotografiet står det skrevet «jihadens leder» på arabisk. Dette kallenavnet gir leseren mer informasjon om bin Ladens ethos, nærmere bestemt hans kompetanse. I midten av kollasjens øvre del står det skrevet på arabisk: «Hæren din lengter etter deg, Osama. Vi lover deg jihad for Guds sak». Her snakkes det til bin Laden, og det er et trekk en ofte ser går igjen i hyllestene av ham. Direkte tale tilsier at de som lager hyllestene til bin Laden føler en slags nærhet til ham, at han på et vis fortsatt er blant dem. Rett under denne teksten på bakken i bakgrunnsbildet er det felt inn en liten gruppe soldater. De står i giv akt med gevær på ryggen vendt fra leserne, det vil si vendt mot bin Laden og understreker på et vis den skriftlige teksten over;

de er billedgjøringen av Osamas hær som understreker og bekrefter lovnaden om jihad. Ved å love bin Laden jihad sier kollasjen at hans hær skal fortsette bin Ladens kamp, at hans kamp fremdeles er viktig.

Lengst fremme i kollasjen under bin Laden er det felt inn en globus, en håndgranat og et gevær. Globusen kan leses som et symbol på den globale kampen mot korsfarerne, kalashnikoven er symbolet på motstand, og granaten gir assosiasjoner til krigshandlinger. Disse symbolene forsterker det verbale budskapet ved å vise hvor og hvordan kampen foregår; med granater, kalashnikovover over hele verden. Bin Ladens minne hylles gjennom bilde av ham plassert øverst i kollasjen. Kampen skal fortsette, og bin Laden er fremdeles en inspirator, for i kollasjen lyser hans ansikt opp og uttrykker optimisme i en mørk krig fremstilt med kalde farger som svart, grått og brunt. Bin Laden fremmes her som håpet med sine lyse farger og antyder en bedre fremtid i martyriet, for dette fotografiet står i sterk kontrast til de andre modalitetene i kollasjen. Kollasjen ser altså ut til å fremme bin Laden som inspirasjonskilde til martyriet idet han er plassert over soldatene, et sted i himmelen. Kollasjen kan leses som en oppfordring til jihad og martyrsaksjoner, for det virkelige livet ser i denne kollasjen ut til å være i himmelen der den mest realistiske modaliteten, fotografiet, er plassert, nemlig bildet av bin Laden. Soldatene har et mindre realistisk preg da de er tegnet og ser ut som tegneseriefigurer. Livet på jorden ser trist og grått ut sammenliknet med livet i himmelen, der fargene og lyset råder. Tilværelsen som martyr er bedre enn livet som soldat, og det er derfor det man bør strebe mot, slik også teksten i kollasjen sier, nemlig at soldatene lengter etter sin leder. Teksten antyder dermed at de skal møtes igjen. Kollasjen minner om et sitat fra en av talene til bin Laden der han snakket til sine fiender, men samtidig indirekte oppfordrer til martyriet. Sitatet fikk mye oppmerksomhet i mediene da talen ble publisert i 2006:

Vi har ingenting å tape. Den som svømmer i havet, frykter ikke regn. Dere har okkupert vår jord og gjort vold på vår ære og verdighet. Dere har spilt vårt blod og plyndret vår eiendom, ødelagt våre hus og kastet oss ut. Dere har satt vår sikkerhet på spill, og vi vil gjøre det samme overfor dere. Dere har forsøkt å hindre oss i å leve et verdig liv, men dere kan ikke hindre oss i å dø en verdig død (O. Bin Laden et al. 2007: 445).

Kanaleieren som bruker bilde av bin Laden som del av sin identitetsmarkør og som har dekket kanalsiden sin med kollasjer av bin Laden, abonnerer på 149 andre kanaler. Blant disse er det ni personer som benytter bin Laden som identitetsmarkør på ulike vis. Det er en som kaller seg Osama, syv andre som også bruker bilde av bin Laden som identitetsmarkør, og en som bruker både bilde og navn fra bin Laden. Noen av disse har også kollasjer med bin Laden som bakgrunnsside på kanalene sine, om enn med veldig ulik utforming. Bakgrunnssiden nevnt over er preget av et krigsalvor med soldater, våpen og dystre farger. Her er det martyren som

fremmes i en kald krig og som representerer håpet i krigen. Andre kollasjer har altså et helt annet preg, for eksempel av varme og glede der bin Laden fremstår med helt andre kvaliteter. På en kanal har bakgrunnen en kollasj med tegnede hvite og gule prestekrager, grønt gress og knallblå himmel. På denne bakgrunnen er bin Ladens sivilkledd overkropp innfelt sammen med to hvite duer: en som flyr opp bak ham, og en som ser ut til å fly ut av hånden hans. Kollasjen bærer budskap om fred, og den kan leses som en hyllest til bin Laden som en fredens mann – en som bringer fred, slik duen som flyr ut av hånden hans antyder.

På YouTube finnes det også andre typer hyllester til bin Laden. De mest eksplisitte hyllestene er religiøse sanger, såkalte *anasheed* (entall *nasheed*), som er islamske lovsanger eller klagesanger. Det som særlig særpreger disse sangene er vokal musikk uten akkompagnement av instrumenter. Typisk for sangene tilegnet bin Laden er at sangteksten hyller ham som hellig kriger og martyr og viser fotografier og/eller filmklipp av bin Laden som settes sammen til en film med lovsangen som bakgrunn til filmen. Andre har mer preg av klagesang. I en tysk *nasheed* (*Es lebe Sheikh Osama Bin Laden*) synges det om hvor tung avskjeden er og om hvor stort savnet av Guds soldat, bin Laden, er (YouTube 2011). Et eksempel på en arabisk lovsang, som nylig ble anbefalt på en flerspråklig YouTube-kanal der et av språkene er norsk, viser filmklipp av bin Laden i felt, mens en lovsang ved tittelen «Friheten er i himmelen – *nasheed* til sjeik Osama bin Laden» høres i bakgrunnen (YouTube 2011).³ *Nasheeden* oppsummerer bin Ladens budskap gjennom sin tittel som også går igjen i refrenget, for bin Laden har ofte tatt til orde for martyransjoner og sagt at friheten finner muslimene først i himmelen, slik vi så i forrige sitat fra bin Laden og også ser i dette diktet fra et intervju med al-Jazeera i 1998:

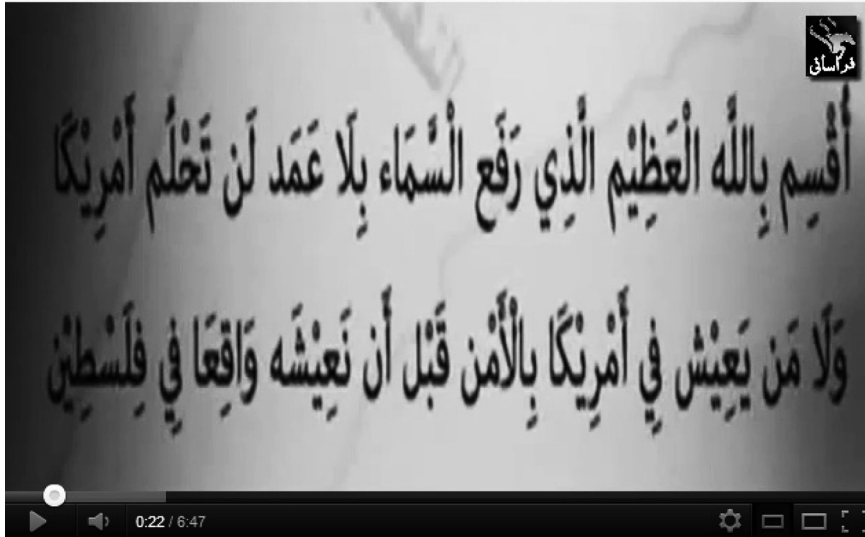
Gjør deg klar til kamp,
det er ingen vei utenom.
Jeg skal kle på meg og forsvare det
med lanse og skjold.
Ville du forlate oss omringet av
vantroens ulver som spiser min vinge?
Vantroens ulver fortsetter å egge
de onde fra alle kanter.
Så hvor er den noble? Hvor er den noble blant min
religions sønner
som med våpen vil forsvare de noble?
Døden er bedre enn et liv i ydmykelse
og skam kan ingen viske ut.

(O. Bin Laden et al. 2007: 150)

3. Forfatterens oversettelse av *nasheedens* tittel fra arabisk.

På kanalen der ovennevnte lovsang ble anbefalt, finner vi også flere andre referanser til bin Laden. Blant de 32 filene som er lastet opp her, er fem av dem direkte relatert til bin Laden. Blant disse er også en annen lovsang til-egnet bin Laden der klipp fra en av talene hans er innlemmet i lovsang-videoen (Youtube 2011). Denne videoen åpner med en kollasj med bin Laden der han er plassert øverst over et bybilde. I bybildet ser det ut til å ha gått av en bombe. Det er mye røyk i en del av byen, og bildet forteller på den måten om lederen som iverksatte martyraksjoner. I bakgrunnen lyder et klipp fra en av bin Ladens siste taler, der han snakker til president Obama i januar 2010. Taleren starter med noen religiøse fraser før bin Laden slagkraftig og humoristisk spiller på lydlikheten i navnene deres idet han sier at «denne talen er fra Osama til Obama». På den måten antydes en likhet mellom bin Laden og USA sin president. Han presenterer seg på et vis på samme ledernivå. De to er hverandres motstandere. Så sier bin Laden videre at han «sverger ved Gud den allmektige, som skapte himmelen uten søyler, på at Amerika og de som bor i Amerika ikke kan drømme om sikkerhet før folk virkelig lever i sikkerhet i Palestina» (oversettelsen fra arabisk er hentet fra O. Bin Laden et al. 2007: 165). Sitatet går igjen i flere andre videoer på YouTube. Det har også vært sagt av bin Laden både før og etter dette klippet. Vi finner sitatet i en tale fra oktober 2001 der han lovpriser angrepet på Verdens Handelssenter i New York 11. september 2001. Sitatet finner vi også i en tale som ble produsert kort tid før han ble drept, og publisert på internett bare noen få dager etter at han ble drept. Sitatet har nok slått an, for det fikk også overskriften i et oppslag i en av Egypts største nettaviser 9. mai 2011 (al-Ahram 2011).

Idet stemmen til bin Laden begynner på dette sitatet, skifter bildet til en kollasj der samme bilde av bin Laden nå er satt over det palestinske kartet med tydelig innskrevne kjente stedsnavn som Hebron, Betlehem og Jerusalem – med en tydelig referanse til Palestinakonflikten, som bin Laden var opptatt av og som han ofte omtalte i sine taler. Videoen minner sitt publikum på bin Ladens kamp for palestinerne. På denne kollasjen har bin Laden fått tittelen mujahidsjeiken skrevet under sitt bilde, og under der igjen er navnet hans skrevet med gullbokstaver. Tittelen kan leses som en anerkjennelse, og gullbokstavene kan leses som en hyllest. Til venstre for navnet hans er sitatet over satt inn i skriftlig form på et stykke papir. Kollasjen følger på den måten arabisk leseretning fra høyre mot venstre. Sitatet gjentas og den skriftlige versjonen av sitatet zoomes inn, som på stillbildet under fra videoen:

Så zoomes det ut igjen, og hele kollasjen dukker opp idet sitatet gjentas. Slik repeteres dette sitatet noen ganger med inn- og utzooming før vi hører et skudd, og nasheeden der bin Laden hylles starter med en ny kollasj. I denne nye kollasjen fremmes jihad, sharia og kalifatet gjennom Koransitater. Nasheeden avsluttes med et skudd og et klipp fra bin Laden der han avslutter talen til Obama fra 2010.

Videre på ovennevnte flerspråklige kanal finner vi et klipp fra bin Ladens videoer der bin Laden berømmer de han omtaler som de 19 studentene som kapret flyene som ble styrtet i USA 11. september 2001. I denne videoen er bin Laden kledd i kamouflasjeuniform med hvitt hodeplagg. Øverst til venstre er det felt inn bilder av de nitten kaprerne, som en hyllest til dem. Her ønsker åpenbart eieren av kanalen også å vise til bin Ladens mykere side, fordi han i kommentarfeltet under videoen skriver på norsk at «sheikh Osama gråter når han snakker om de 19 mujahideen av «The Manhattan Raid», måtte Allah akseptere dem som shuhada».4 I dette kommentarfeltet er det også to andre som har skrevet. Den ene skriver: «The secular media trying to make people? hate you. But all the world knows you are an honorable man and does not want thanks or praise from any one and U.S. Government know this too, but the Zionist regime in control of them». Den andre skriver: «I LOVE YOU BIN LADEN. You are honest man. You left your millions and gone to support the oppressed». I disse sitatene skriver de to til bin Laden i 2. person, de henvender seg altså direkte til ham i presens, slik vi også har sett andre steder. Kommentarene ble skrevet ca. åtte måneder etter bin Ladens død, og disse direkte henvendelsene antyder

4. Arabisk for martyrer.

at bin Laden fremdeles er svært relevant for disse to. De ser ut til å ha en slags oppfatning om at han lever videre siden de kan henvende seg direkte til ham, eller er det kanskje bildet og teksten til bin Laden de snakker til? Det er ikke så godt å si, men det er interessant å se hva de to fremhever hos bin Laden. Den ene fremhever demoniseringen av bin Laden i mediene og konspirasjonsteorien om sionistene som styrer den amerikanske regjeringen. Den andre fokuserer på sin kjærlighet til bin Laden som ser ut til å bunne i bin Ladens ærlighet og raushet overfor de undertrykte. Blant opplastningene på denne kanalen finner vi også en hyllest til sønnen Hamza bin Laden som ble drept sammen med sin far i Pakistan 2. mai 2011. Overskriften til denne videoen lyder: «Hamza bin Laden (the son of Osama bin Laden) died with his father». I denne videoen er det filmklipp fra Hamza som barn og som ung mann i militær trening med en melodi som nynnens i bakgrunnen. I kommentarfeltet skriver en kommentator: «i just don't understand how there is so much hate from the people of Afghanistan, and Saudi Arabia and so many? other country's there's more to life then hate. i pray for people of this magnitude of radicals». Til dette svarer eieren av kanalen: «the hate is from the Crusader? West and their allies, NOT from our people! We are a people who want to live in peace, but the Zionist-Crusader-Hindu will not let us live in peace in our lands, as they spread mischief on earth. One day we will get justice inshaAllah!».⁵ Her ser vi konspirasjonsteorien om korsfarerne, som er noe av forklaringen på bin Ladens slagkraft (Nilsen 2009), komme til uttrykk. Kort fortalt går denne konspirasjonsteorien ut på at USA og deres allierte driver en omfattende kulturell, økonomisk, politisk og militær korsfarerkampanje mot muslimene der målet er å utrydde islam for godt.

Den siste filen som er lastet opp på denne kanalen er et filmklipp der en imam gråter over bin Ladens død. Videoen har tittelen «Imam Ghamdi gråter over Osama bin Ladens død». Under er det en nærmere beskrivelse av innholdet i videoen på både norsk, engelsk og arabisk.

Hyllestene av bin Laden finnes på flere forskjellige språk, selv om de fleste ser ut til å være på arabisk. Det ser derimot ikke ut til at disse videoene har så mange visninger. Det ser snarere ut som om videoene holder seg innenfor mindre grupper, og at de i liten grad spres utenfor dem. Disse gruppene synes i all hovedsak å bestå av folk med lignende verdenssyn som al-Qaida, da filmene de anbefaler og har lastet opp i sine kanaler, uttrykker likeartede politiske budskap. Vi finner derimot igjen de samme videoene med ulike overskrifter og nettsider med ulik utforming, men rekkevidden av hyllesten og formidlingen ser altså ikke ut til å være så stor. Lovsangen «Friheten er i himmelen», som er beskrevet tidligere i artikkelen, har for eksempel i mars 2012 vært sett 13 169 ganger, mens lovsangen,

5. Arabisk for «hvis Gud vil».

som ble anbefalt på norsk, har vært sett 659 ganger, og klippet fra talen der bin Laden berømmer de 19 kaprerne, har vært sett 964 ganger. Søk på YouTube på tilsvarende arabiske uttrykk for «lovsang til Osama bin Laden» og «hyllest til Osama bin Laden» gir heller ikke så mange treff. «Hyllest til Osama bin Laden» gir 300 treff. «Lovsang til Osama bin Laden» gir 740 treff nå ti måneder etter hans død, men nye ser daglig ut til å fortsette å dukke opp på enkelte kanaler på YouTube. Flere av disse blir også stadig fjernet fra YouTube med bakgrunn i upassende innhold. Det er derfor vanskelig å si noe om utbredelsen og interessen for disse hyllestene.

Konklusjon

Det finnes ikke et entydig bilde av Osama bin Laden, et bilde som kan si noe om hvem al-Qaidas leder «egentlig» var. Han vil leve videre som både demon og helt. I krigen mot terror var bin Laden den onde fienden, terrorens fremste ansikt. I den hellige krigen mot korsfarerne var bin Laden en frigjøringshelt. Disse ulike fremstillingene gjenspeiler ikke bare krigen mot terror og den hellige forsvarskrigen mot korsfarerne sine svært ulike verdensbilder. Fremstillingene av bin Laden har også hatt viktige funksjoner. Etter 11. september tjente demoniseringen av ham til å legitimere invasjonen av Afghanistan i 2001 og Irak i 2003, for uten denne demoniseringen av bin Laden ville krigen mot terror, og særlig invasjonen av Afghanistan, vært ubegripelig. Man ville stått uten en konkret fiende som gjorde det mulig å forstå hvorfor man gikk til krig. I forbindelse med invasjonen av de to landene, tjente fiendebildene til å opprettholde en forståelse av at krigen mot terror er viktig. Etter bin Ladens død tjener demoniseringen til å berettiggje drapet på ham 2. mai 2011, og til å skape støtte for en tilbaketrekning fra Afghanistan.

På den andre siden fortsetter hyllesten av bin Laden etter hans død blant folk med sympatier for al-Qaidas ideologi, blant annet på YouTube. Videohyllestene er satt sammen av ulike typer muntlige og skriftlige tekster, fotografier, tegninger, kollasjer og musikk. Her finner vi klipp fra bin Ladens taler og bilder av ham, satt inn i nye kontekster for å hylle martyren. Denne hyllesten av bin Laden kan tjene til å styrke antivestlige følelser og holdninger og inspirere til voldelige aksjoner, slik også bin Laden gjorde gjennom sine tekstproduksjoner mens han levde, for mye av fokuset ser ut til å være på bin Laden som en frigjøringshelt og martyr i krigen mot korsfarerne. Hyllesten av bin Laden sier oss også noe om hva det er ved bin Laden som huskes nå etter hans død, hva det var som appellerte til hans ideologiske tilhengere. Det ser i all hovedsak ut til å være hans kamp mot fienden og omtanke for undertrykte folk, da det er en tematikk som går igjen på YouTube.

Om artikkelen

Takk til *Internasjonal Politikk*s anonyme fagfeller for nyttige kommentarer.

Litteratur

- al-Ahram (2011) تسجيل لـبن لادن: أميركا لن تحلم بالأمن قبل أن نعيشه واقعا في فلسطين Tilgjengelig på: <http://www.ahram.org.eg/The%20First/News/7719.aspx>. Lesedato 28.08.2012.
- al-Jazeera (2011) Was bin Laden's killing and burial legal? Tilgjengelig på: <http://www.aljazeera.com/indepth/features/2011/05/2011511334557824.html>. Lesedato 28.8.2012.
- Atwan, Abdel Bari (2006) *The secret history of al-Qaeda* (Updated edition). Berkeley: University of California Press.
- Barstad, Stine (2011) En hymne til hevnen, blodig og vakkert. *Aftenposten* 2.05.2011.
- BBC News (1999) World: South Asia, «Osama» popular in Pakistan. Tilgjengelig på http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/390248.stm. Lesedato 28.08.2012.
- Bergen, Peter L. (2006) *The Osama bin Laden I know: An oral history of al Qaeda's leader*. New York: Free Press.
- Bin Laden, Najwa, Bin Laden, Omar & Sasson, Jean P. (2009) *Growing up Bin Laden: Osama's wife and son take us inside their secret world*. Old Saybrook, CT: Tantor Media.
- Bin Laden, Osama & Lawrence, Bruce (2005) *Messages to the world: The statements of Osama Bin Laden*. London: Verso.
- Bin Laden, Osama, Lawrence, Bruce & Lia, Brynjar (2007) *Budskap til verden: Osama Bin Ladens ytringer*. Oslo: L.S.P. forlag.
- Bruland, Roger Sevrin (2011) I denne kyrkja er bin Laden djevelen. *Aftenposten* 9.09.2011.
- CBSNEWS (2011) Obama on bin Laden: The full «60 Minutes» interview, Tilgjengelig på: http://www.cbsnews.com/8301-504803_162-20060530_10391709.html?tag=content-Main;contentBody. Lesedato 28.08.2012.
- Dagbladet* (2006) – Denne mannen vil aldri drepe igjen. Tilgjengelig på: <http://www.dagbladet.no/nyheter/2006/06/08/468373.html>. Lesedato 28.08.2012.
- Gardell, Mattias (2007) *Bin Laden i våre hjerter: Globaliseringen og fremveksten av politisk islam*. Oslo: Spartacus.
- Guardian* (2012) What does 15 years of baby name data tell us about modern Britain? Tilgjengelig på: <http://www.guardian.co.uk/news/datablog/2012/apr/25/baby-names-data>. Lesedato 28.08.2012.
- Habeck, Mary R. (2010) *Knowing the enemy: Jihadist ideology and the war on terror*. Old Saybrook, CT: Tantor Media.
- Inkster, Nigel (2011) The Death of Osama bin Laden. *Survival: Global Politics and Strategy* 53(3): 5-10.
- Kress, Gunther (2010) *Multimodality: A social semiotic approach to contemporary communication*. London: Routledge.

- Lawrence, Bruce B. (2011) Osama bin Laden: the man and the myth. I C. B. Strozier, D. Offer & O. Abdyli (red.), *The Leader: Psychological Essays*. New York, NY: Springer Science+Business Media, LLC (119-134).
- Lia, Brynjar (2011) Osama bin Laden: Mannen bak al-Qaida. *Samtiden* (3): 120-131.
- Lincoln, Bruce (2003) *Holy terrors: Thinking about religion after September 11*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lo, Mbaye (2009) *Understanding Muslim discourse: Language, Tradition, and the Message of Osama bin Laden*. Maryland: University Press of America.
- Nilsen, Anne Birgitta (2007) Osama bin Ladens skjulte slagkraft. *Norsk medietidsskrift* (4): 298-312.
- Nilsen, Anne Birgitta (2009) Osama bin Ladens retorikk. *Rhetorica Scandinavica*, 51: 6-24.
- Nilsen, Anne Birgitta (2011) Interkulturell retorikk – Osama bin Ladens makt. I Tonje R. Hitching, Anne Birgitta Nilsen & Aslaug Veum (red.), *Diskursanalyse i praksis. Analyse og metode* (s. 136-160). Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Nilsen, Anne Birgitta (2012) Shaykh Osama Bin Laden – The Evolving of a Global Myth. I Itzhak Weismann, Mark Sedgwick & Ulrika Mårtensson (red.), *Islamic Myths and Memories: Mediators of Globalization*. Ashgate (in press).
- Pew Global Research (2011) Osama bin Laden Largely Discredited among Muslim Publics in Recent Years. Tilgjengelig på: <http://www.pewglobal.org/2011/05/02/osama-bin-laden-largely-discredited-among-muslim-publics-in-recent-years/>. Lesedato 28.08.2012.
- ReallybigcoloringBooks (2011) *We Shall Never Forget 9/11 Coloring Book – Graphic Coloring Novel*. USA: Really Big Coloring Books.
- Robinson, Adam (2001) *Bin Laden: Behind the mask of the terrorist*. Edinburgh: Mainstream Publishing.
- Scheuer, Michael (2011) *Osama bin Laden*. Oxford: Oxford University Press.
- Whitehouse (2006) Statement by the President on Death of Abu Musab al-Zarqawi. Tilgjengelig på: <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2006/06/20060608.html>. Lesedato 28.08.2012
- YouTube (2011) Es lebe Sheikh Osama Bin Laden. Tilgjengelig på: <http://www.youtube.com/watch?v=tBzTb5dkdc4>. Lesedato 28.08.2012. 5.5.2012.
- YouTube (2011) في الجنة حورية. Tilgjengelig på: <http://www.youtube.com/watch?v=8dfgVjWC2g8>. Lesedato 28.08.2012.
- Youtube (2011) نشيد الشيخ أسامة بن لادن شهيد إنشاء الله. Tilgjengelig på: <http://www.youtube.com/watch?v=s9avArSAvD8&feature=plcp&context=C4e6d51VDvjVQa1PpcFOWxHFjMawos-KYgvPPxyjRlexaRHHVjXek%3D>. Lesedato 28.08.2012.